

Յ Ե Ւ Ե Լ Ո Ւ Ե Ն

Ի Բ Ե . Չ . Մ Ե Վ . Լ . Պ Ե 1847 Տ Ե Ր Ի Ո Յ Ս

Ճ Ե Ռ

ԿԵԿՈՂ ԸՅՈՍԻ Մ . ՉՕՐԵՅԵԼՆ

ՎԱՃԱՌԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԸՆԿԵՐԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ՕԳՈՒՏԵՆԵՐՈՒՆ ՈՒ
ԲԱՐՈՅԱԿԱՆ ԵՒ ԲՆԱԿԱՆ ԱԶԴԵՑՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ

ՅՕԴՈՒԱԾ Ա .

Վաճառականութեան օգուտն ու ազդեցութիւնները :

Ընթաց կողմնասիրութեան կամ չափազանցութեան՝ վաճառականութիւնը կրնանք ազգի մը երջանկութեան ամենէն առատ ու ամենէն չոր աղբիւրը սեպել . վասն զի մարդկային ճարտարութեան այս մէկ ճիւղը գոված և ծաղկելուն ցանկացած ատեննիս , այս փափաքնիս հարկաւ միւս երկու ճիւղերուն՝ այսինքն երկրագործութեան ու արուեստից յառաջագիմութեանը համար ալ կը հասկըցուի . որովհետեւ իրաց բնական կարգին նայելով այս իրեք տեսակ ճարտարութիւնները անբաժանելի կապակցութիւն մը ունին իրարու հետ , մէկը առանց մէկային չկրնար ըլլալ : Մինչև որ երկրագործը չհաստէ , այսինքն բերք չհասցընէ , արուեստաւորը չբանի կամ չգործէ , վաճառականն ալ հարկաւ չկրնար մատակարարել : Այս իրեք տեսակ ճարտարութեան իրարու հետ ունեցած կապակցութիւնը այնչափ բնական է որ ազգի մը վաճառականութիւնը որչափ զարգացեալ՝ որչափ կարգաւորեալ ըլլայ , այն ազգին աւելի ու ապաքինէ , ինչ շարժումն ալ այնչափ աւելի շարունակ և կարգաւոր կ'ըլլայ : Ընդ հակառակն վաճառականութիւն չեղած տեղը՝ ճարտարութեան բոլոր զսպանակները 1 տկար ու անզոր կը մնան : Հին և նոր աղբերէն մէկը չկայ՝ որ իր քաղաքականութեան կատարելութեանը համեմատ վաճառական ալ եղած չըլլայ : Ամէն երկրի մէջ վաճառականութեան ըսկիզբը քաղաքականութեան արշալուսին հետեւած է : Կարճ խօսքով , աֆրիկայի ինչ ինչ աւերջն է ըսուած ճշմարտութեան հաւաստի փորձը՝ ընդհանուր ճարտարութեան մէջ փնտռելու է :

Վաճառականութիւնը մարդիկ զանազան նը

1 Զեյդեբէի :

կատմամբ առնելով թէպէտ անոր զանազան սահմաններ տուին , բայց անոնց ամէնն ալ աւելի երկար կամ կարճ պտոյտներէն ետեւ կուգան այս հասարակ սահմանին կը յանգին . Վաճառականութիւնը՝ ընդ ինչ փոփոխութիւնն է : Ասանկ համառօտ ճառի մը մէջ՝ վաճառականութեան զանազան տեսակները , բոլոր օգուտները ու մեծամեծ ազդեցութիւնները ցըցընել ուզելը անկարելի ըլլալուն , միայն անոր իրեք գլխաւոր աղէկութեանցը վրայ համառօտաբար պիտի խօսիմ , որք են նա , թէ Վաճառականութիւնը քաղաքական ընկերութեան հասարակ հիմն և խրեւոր պարագան է . 2 , թէ Վաճառականութիւնը քիչ լիարժեք ընթացքով ազդեցիկ է . 3 , թէ Վաճառականութիւնը քաղաքականութեան , հարստութեան ու զօրութեան զօրանքի միջոց է : Տեսնենք թէ ինչպէս :

Ա . Վաճառականութիւնը քաղաքական ընկերութեան հասարակ հիմն և խրեւոր պարագան է ըսինք : Վաճառականութեամբ բոլոր աշխարհք մէկ քաղաք մը ու բոլոր մարդիկ մէկ ընտանիք մը կ'ըլլայ ըսեր են . և ամէն օրուան փորձն ալ այս կարծիքին ըստուգութիւնը կը հաստատէ : Թէ որ շահասիրութիւնը իրաւցնէ մարդուս կիրքերուն մէջ ամենէն զօրաւորն է , թէ որ բոլոր գործքերնուս յորդորիչ աղէկ մը որ քննենք՝ քիչ շատ անձնասիրութիւնը կ'ըլլէնէ , անտարակոյս մարդկանց մէջ սիրող երկրի , վիճակի , հանճարի , կրթութեան ու գիտութեան տարբերութիւնները իրարու հետ համեմատեալ կարգ կարգ մարդկանց մէջ արուեստական հաւասարութիւն մը հաստատելով անոնցմէ դաշնակաւոր միութիւն մը ընող չզօր միջոցներուն մէկն ալ Վաճառականութիւնն է :

Վասն զի վաճառականութիւնը այն ժամանակը միայն ժողովրդեան մը մէջ կը հաստատուի՝ երբոր

գործող բաժանումն ալ յետին աստիճան ճիւղուելով՝ բերքերը կամ հաստուածները վայելողներէն կամ սպառողներէն հեռու մնալ կը սկսին, ու հաստուածոց և սպառման մէջ եղած համեմատութիւնն ալ կորսուիլ կը սկսի: Այն ժամանակը՝ այն հաստուածոց շրջաբերութեանը գիւրուութիւն մը տալու համար՝ հարկ կ'ըլլայ որ հաստուածոց ու ծախսողաց մէջտեղը միջնորդ մը դրուի. այս միջնորդը վաճառականութիւնն է, անոր գործընթացն ալ վաճառական ըսուած անձինք, որ օրականով բանոց սայլավարէն մինչև միլիոններու տէր սեղանաւորն ալ մէջը կը սեպուի: Ասանկով վաճառականութեան հաստատուելովը, մարդիկ նախ մի և նոյն երկրին մէջ իբրև հաստող, իբրև գործող, իբրև շրջաբերող և իբրև սպառող իրարու օգնութեանը կը կարօտին, իրարու հետ կը կապուին. յետոյ ալ օտար հաստուածները վայելելու համար՝ իրենց հաստուածներէն սպառել չկրցածնին ուրիշներու հետ փոխանակելու կարօտութեամբ օտար ազգաց հետ կապուելու կը հարկադրին: Ասանկով՝ այս փոխադարձ օգնութիւնը որ մենք վաճառականութիւն կ'ըսենք, կուգայ խիստ հեռու երկիրներու ազգերը իրարու հետ կը միացնեն, իրարու բարեկամ, օգնական ու եղբայր կ'ընեն:

Մարդուս բոլոր աշխատութեան նպատակը՝ ըստ կարի քիչ աշխատութեամբ շատ պիտոյք լեցնել է. աս բանիս մէջմը համոզուելէն ետեւ, ո՞վ կրնայ ուրանալ վաճառականութեան մարդկային ազգին միաւորութեան ու խաղաղութեանը գլխաւոր ու հարկաւոր սկզբանցը մէկը ըլլալը: Վասն զի փորձով ամէն օր կը տեսնենք որ այս գոհ ըլլալով՝ վայելելու իղձը այն ժամանակը միայն կը կատարուի, երբոր մարդիկ գործքերնին մէջերնին կը բաժնեն ու իրենց մասնաւոր ճարտարութեանը հաստուածները իրարու հետ կը փոխանակեն, կամ երբոր փոխադարձ կերպով իրարու կը ծառայեն: Ուրեմն գործող բաժանումն կամ վաճառականութեան մարդկանց մէջ իրարմէ կախում մը, իրարու կարօտութիւն մը, իրենց մօտ կամ հեռու եղողներուն հետ կապուիլ մը կը պատճառի, և քանի որ մարդս կրթութեամբ իր յարգը՝ իր պարտքերը աւելի ծանցնայ, այնչափ ալ աւելի մարդասէր կ'ըլլայ, այնչափ աւելի կը ցանկայ որ այս միութիւնը մէջերնին աւելի զօրանայ ու չիւռովի: Կարճապէս մտքեր կան որ կ'ըսեն թէ մարդկանց այս իրարու օգնելու փափաքը իրենց անձնատիրութենէն պատճառած է, իրենց շահասիրութենէն առաջ կուգայ. ուստի վաճառականութեան ազնուութիւնը չեն ծանցնար, զեղխութիւն է կ'ըսեն: Ասանկէ մտաւոր երևակայութիւն ունեցողներուն այս պատասխանը կրնաք տալ, թէ որովհետեւ ամէն մարդուն հաստած ու վայելած բերքերը ուրիշներուն կամ զինքը ապրեցնող անձանց հասուցած օգտին կամ ըրած ծառայութեանը չափովը կ'ըլլայ, ասկէ կը հետևի որ աշխատողաց գործոցը այնչափ բաժանմունքները ու զանազանութիւնը՝ որչափ որ առանձին շահասիրութեամբ սկսի ալ նէ, գործածելու եկածին պէս՝ մարդկային ընդհանուր ազգին օգուտ ընելով կը վերջանայ:

Ուրեմն այս անժխտելի է որ վաճառականութեան խիստ մեծ բարեացը մէկը՝ զմարդիկ իրարու կապել ու մէջը ընկնել խաղաղութիւն հաստատելն է:

Որ ազգն որ ծաղկեալ վաճառականութիւն ունի, այն ազգը աւելի խաղաղասէր ու մարդասէր կ'ըլլայ, և փորձով հաստատուելն ալ դժար չէ որ միշտ աւելի վաճառական դարերու մէջ ամենէն քիչ պատերազմ, արիւնհեղուութիւն ու թշնամութիւն եղած է: Վերջապէս դժար չէ նաև փորձով ցրցրենք որ ամէն տուն, ամէն տեղ, ամէն ազգաց մէջ, ամէն աստիճանի մարդոց մէջէն վաճառական մարդիկ ամենէն աւելի տաճկերէն ճանաչուած ըսուածներն են: Ամենուն հետ քաղցրութեամբ կը վարուին, մարդավարութեամբ ու հմուտութեամբ գտնուած տեղերնին միշտ ուրիշներէն կ'որոշուին, ամէն հասակի, ամէն վիճակի, ամէն պարագայի մէջ, մէկ խօսքով՝ ցորենի պատուական բոյսին պէս ամէն նահանգի կը յարմարին, անոր համար ալ ի յաւիտենից քիչ-չիւր-քիչ կ'ըսուին:

Բ. Վաճառականութիւնն է ալ իւր քիչ-չիւր-քիչ լինելն: Վաճառականութեամբ, կ'ըսեն Ռօլէն, ազգի մը հարստութեանցը ուրիշ ամէն ազգեր աէր կ'ըլլան. անով մէկ երկիր մըն ալ անպտուղ չըլլար, կամ գոնէ անպտուղ ըլլալը չիմացուիր: Արդարեւ ինչպէս որ մէկ մարդ մը ամէն տեսակ արհեստները չկրնար սորովիլ ու իր ամէն պիտոյքը իր յատուկ հաստուածներովը չկրնար լեցնել, ասանկ ալ ամէն երկիր իր բնակչացը ամէն պէտք եղածները չկրնար բուսցնել: Թէ ազգաստ և թէ հարուստ, ամէն մէկերնիս մեր վիճակին համեմատ՝ մէյմը որ նստած էլած տեղերնուն, հագուստներնուն ու կերակուրներնուն վրայ աչք պարտցնենք, ու սպառած նիւթերնուն ամէն մէկին բուսած ու շինուած տեղը որ սորովելու ըլլանք, իսկոյն կը հասկընանք թէ ինչ անհնարին խեղճութեան ու զրկանաց մէջ պիտի ինայինք արդէ օք առանց վաճառականութեան: Թէ որ Սև ծովն ու Աղբթսանդրիա մեզի ցորեն, երկաթ, տախտակ, ճարպ ու մուշտակ չկրնար, թէ որ Անգղիա ու Եւրոպայի ուրիշ կողմերը մեզի բամպակեղէն, ածուխ, անագ, երկաթի թիթեղ, բրդեղէն, մետաքսեղէն, գանակ, ժամացույց, թուղթ, ապակի, լեզակ, որդան կարմիր նն նն նն, չկրնան, թէ որ Աղբթսանդրիայէն, Պարսկէն, Հնդկաստանէն մեզի շաքար, խահուէ, համեմունք, գեղորայք չիգան, ինչ կ'ըլլար կ'ըսեմ մեր երկիրներուն բնակչացը վիճակը, որովհետեւ խիստ բազմաբեր տարիներուն մէջ՝ առանց չափազանցութեան՝ մեր սպառածին չորսին իրեքը օտար հաստուածներ են:

Վաճառականութեամբ ոչ միայն մեզի հարկաւոր եղածները ուրիշ երկիրներէն այսպէս կը ձարենք, այլ և կարող կ'ըլլանք որ մեր գուզնաբեայ ճարտարութիւնն ալ օրէ օր առաջ տանելով գուրս խրկած մետաքս, գորգ, մորթ, բուրդ, ստեղծէ, ճէճ, րի, տօսախ, ափիոն, գիւթոր, բալուտ և այլ ուրիշ քանի մը բաները աւելցնելով ու անոնք կատարեւադործելով, փոխարէն առած հաստուածոց չափը կ'աւելցնենք, անոնց վայելքը աւելի ապահով ու աժան կ'ընենք: Այս վերջի պարագան շատ ուշադրութեան արժանի է, որովհետեւ ազգային անասութեան խիստ կարեւոր խնդիրներուն մէջն է: Վասն զի փորձով հաստատուեցաւ որ ազգ մը իր ջանքն ու աշխատութիւնները կրկնելով, լոյսը աւելցնելով կամ լաւագոյն կերպով մը գործածելով կրնայ իր հաստածին կրկնապատիկը հաստել, նաև ատենով չկրցածն ալ հաստել:

բայց մինչև որ այն բունի հաստուածները՝ ուրիշ երկիրներէ եկածներէն աժան չըլլան, անանկ աղ-գի մը համար չենք կրնար ըսել թէ վաստակեցաւ զանազան երկիրներուն ան պարգևներէն որ բնու-թիւնը կուտայ ըստ հաստողութեան : Կարելի է որ եթէ մենք ալ ուզենք՝ Գաղղիացւոց պէս չընդ-կատարենք Տաճկաստան բերենք . բայց ան ժամա-նակն ալ փոխադրութեան ծախքը պէտք է վրանիս առնենք : Որովհետև նախախնամութիւնը ամէն երկրի մասնաւոր նիւթեր բուսցնելու համար առանձին գիւրութիւններ տուեր է . անով մարդիկ իրա-րու կապուած կը մնան . որովհետև բնաւ աշխար-հիս վրայ ինքիքին բաւական ազգ մը չէ տեսնուեր ուրեմն բնականաբար պէտք է ըսել որ ամենէն հաս-տուած , ամէն տեսակ օգտակար ու ցանկալի վայելքներով առատորէն լցեալ ազգ մը այն միայն կրնայ ըլլալ , որ աշխատասէր է , և ամէն ազգաց հետ ալ արդար ու վեհանձն սկզբունքներով առու-տուր կ'ընէ :

Գ . Վաճառականութիւնը քաղաքականութեան , հարեւ-առութեան , ու զբոսութեան հար միջոց է : Վաճառա-կանութիւնը ոչ միայն աղքի մը ճարտարութիւնը կը գրգռէ , ու բնական բարիքը վայելելու և ա-նոնցմէ պատշաճ կերպով մը օգտելու ճամբայ կ'ըլ-լայ , այլ և անկիւյ օտար երկիրներու մէջ ծաղ-կեալ արուեստից ու գիտութեանց պտուղներուն ալ մասնակից կ'ընէ : Առեւտրական առնչութիւն-ներով գրեթէ օտար երկիրները իրարու կը մօտե-նան ու իրարու հետ կը կապուին , անով քաղաքա-կանութեան բարութիւնները թուով կործանած գետի մը պէս , իրենց տեղէն կ'ըլլեն կը տարածին , ու գիտութեան և արուեստից գանձերը աշխարհ-քիս մէկ ծայրէն մէկալը կը տանին : Ընտանիք այս նկատմամբ վաճառականութեան օգուտը աւելի մեծ ու իր հրահանգիչ զօրութիւնը աւելի ազգու-է : Վասն զի այս կերպով մարդկային ազգին զա-նազան մասանց պիտոյնքը յագուորդը իրարու օգ-նութենէն կախեալ ընելով , մէջերնին իրարու զէմ եղած նախապաշարմունքը ջնջեց , կիրքերնին ամոքեց , զգացմունքները քաղցրացուց , մէկ խօսքով իրարու եղբայր ու մէկ ազգատոհմէ ծնած որդիք սեպել տուաւ : Քանի որ վաճառականութեան իսկութիւնը՝ վախճանը և զօրութիւնը հասկը-ցուեցաւ , ալ մարդիկ իրենց գրացիներուն քաղա-քականութեան , հարստութեան ու ճարտարութեան մէջ առաջ երթալէն չեն վախնար , չեն նա-խանձիր . ընդհակառակն իրարմէ կը քաջալերուին ալ : Հիւսիսի կողմը եղած օգուտար մէկ գիւտը միօրինակ հարաւի մարդիկն ալ կ'ուրախացնէ ու կը հարստացնէ : Երկրէ երկիր գիտուններուն և արժանաւոր արհեստաւորներուն համար խը-կուած պատուոյ նշաններն ու վարձքերը հաստա-տուն փորձեր են որ ազգաց մէջէն խորութիւնն-րը օրէ օր վերնալու վրայ են , ու հեռաւոր աղ-գերը հեռոջնեան աւելի իրարու կը մօտենան : Վա-ճառականութեան և արուեստից փութալն հե-տամուտութենէն ծագած ճարտարութեան ոգւոյն զօրաւոր և օգտակար ազդեցութիւնը հետեւալ ճիշդ նկարագրութեանէն աղէկ կը հասկըցուի :

“ Մարդիկ այն ժամանակը անգագար զբաղման , ետեւէն կ'ըլլան ու իրեն վարձք՝ թէ իրենց ըզ-րազմունքը կը վայելեն և թէ այն զբաղմունքն-րէն ծագած զուարճութիւնները : Մարդուս

,, միտքը նոր ուժ կը ստանայ , կարողութիւն կ'ընդ-,, արձակի , ու արդար ճարտարութեան մը մէջ ,, շարունակելով՝ թէ իր բնական ախորժակները ,, կը լեցնէ , և թէ անբնական եղածներուն ար-,, մատը կը ջնջէ , որ հասարակօրէն հանգստեամբ ,, ու անգործութեամբ կը զօրանան : Վերցուր ,, մարդկանց մէջէն այն արուեստները , կը տեսնես ,, որ անոնք թէ գործքով և թէ հեշտութեամբ կը ,, զեղծանին , և անոնց տեղը միայն անգործու-,, թիւնը ձգելովք՝ անգործութեան համար ունե-,, ցած ախորժակներն ալ կը ջնջեն , որ միայն աշ-,, խատութենէ ետեւ քաղցր կուգայ , ու չափա-,, զանց զբաղմամբ ու յոգնութեամբ տկարացած ,, ողիքը կը կազդուրէ : ճարտարութեան ու ծա-,, ռայական արհեստից մէջ եղած կատարելու-,, թեանց մէկ լաւութիւնն ալ այն է որ հաստ-,, ռակօրէն ազատականներն ալ քիչ չատ կը յա-,, ռաջացնեն . այս վերջիններուն վրայ չնեղգոր-,, ծած , անհնար է որ առաջինները կատարելա-,, գործուին : Որ գարուն մէջ որ երևելի իմաստա-,, սերներ , քաղաքագէտներ , անուանի սպարա-,, պետներ ու քերթողներ ելան , նոյն գարը ճար-,, տար գործաւորներով ու նաւաշէններով ալ լե-,, ցուն էր : Որ խելացին կրնայ յուսալ որ աղքի մը ,, մէջ կտոր մը չուխան իր կատարելութեւ հասնի , ,, երբոր այն ազգը ոչ աստեղաբաշխութենէ կը ,, հասկընայ և ոչ բարոյականութենէ . ամէն տա-,, րուան ոգին իր մէջը եղած արուեստից վրայ կը ,, ներգործէ , և մարդկանց միտքն ալ որ մէյմը իր ,, թմրութենէն ելլէ ու եռալ սկսի , ալ ամէն կող-,, մը կը վազէ ու յառաջագիմութեանը ամէն գի-,, տութեանց ու արհեստից մէջ կը տանի կը հաս-,, ցնէ . խորին տգիտութիւնը բոլորովին կը վեր-,, ցուի , մարդիկ ալ կը սկսին բանական էակներու ,, արտօնութիւնները վայելել , գործածնուն պէս ,, ալ խորհիլ , ու մտաւոր հեշտութիւններն ալ ,, մարմնաւորաց հետ միօրինակ մշակել :

,, Քանի որ այս ազատական արհեստները յա-,, ռաջանան , մարդիկ ալ այնչափ աւելի ընտելա-,, սէր կ'ըլլան . և հնար ալ չէ որ մարդս գիտու-,, թեամբ հարստանայ , ու խօսակցութեան նիւթ ,, ալ ստանալէն ետեւ՝ առանձին կենալու գոհ ըլ-,, լայ , կամ տգէտ ու բարբարոս ազգաց յատուկ ,, եղած կերպովը իր քաղաքակցէն հեռու ապրի : ,, Անոր համար կը նայիս որ ամենքը քաղաքներու ,, մէջ կը խռնին՝ բան սորվելու ու սորվեցնելու , ,, խելունին ու կրթութիւննին ցրցնելու , խօ-,, սակցութեան , կենակցութեան , հագուստի , ,, հանգերձանաց մասին ախորժակի տէր ըլլալնին ,, ցրցունելու իղձ մը կ'ունենան : Խելացին հետա-,, քըքրութեան կը զարնուի , անխելքը ունայնու-,, թեան , ու երկուքն ալ մէկէն զուարճութեան : ,, Ամէն տեղ մասնաւոր ժողովքներու ընկերու-,, թիւններ կը հաստատուին . արքեւ կանայք աւելի ,, գիւրութեամբ ու ընկերական կերպով մը իրար ,, կը տեսնեն , ու մարդկանց թէ բարբը և թէ ,, վարբը աւելի շուտով կը կրթուի : Անանկ որ ,, գիտութեան ու ազատական արհեստից կողմա-,, նէ ստացած յառաջագիմութիւններէն զատ՝ ,, իրարու հետ կենակցելու սովորութենէն ու ի-,, ըրարու զուարճութեան ու զբօսանացը նպաս-,, տելէն հարկաւ մարդաօրրութիւններն ալ կ'ա-,, լենայ : Ասանկով ահա ճարտարութեան , գիտու-

„ Եւ ինչ որ յարգաւորութիւնը անգրգիւշի չլինարու
„ մը իրարու կապուած են , և թէ փորձով թէ
„ խելքով ճանչցուած է որ ասոնք աւելի այն
„ դարերուն յատուկ են՝ որ աւելի կիրթ կամ
„ հասարակօրէն ճոխ կըսուին : (ՀիւիւՄ . Եւ
„ զփոխաբերութեան արուեստից) :

Կարծեմ թէ աս քաջ նկարագրութեան վրայ պա-
րապ փորձ մը նէ երկարօրէն հաստատել ուզելը թէ
„ քաղաքականութենէն ու քիտութենէն ետեւ հարկաւ հա-
„ րստութեան , անկէ ալ ետեւ զօրութիւն կը հետեւի : Ամե-
„ նուն գիտցած բանն է թէ հինքերէն Եգիպտացիք ,
„ Տիւրացիք , Կարբեգոնացիք ինչ ստոխճանի հարըս-
„ տութեան ու զօրութեան հասեր էին վաճառա-
„ կանութեամբ : Կոնյակէս , անոնցմէ ետեւ Կորնթա-
„ ցիք , Հռոդացիք , Մարսիլացիք և այլն . որ թէպէտ
„ առաջիններուն կարգը չեն կրնար դասուիլ , բայց
„ անոնց վաճառականութիւնը գտած յաջողութիւններն՝
„ ուրիշներուն յորդոր ըլլալու բաւական օրինակ
„ կրնան ըլլալ : Իսկ նորերուն մէջէն պարսպ բան է
„ մէկիկմէկիկ վաճառական ազգերը անուանել , միայն
„ աս կ'ըսեմ որ հիմակուան ազգաց մէջէն որոնք որ
„ զօրութեամբ առաջին կարգը դասաւորած են ,
„ որոնք որ քիչ առեւնի մէջ շատ յառաջագիմութիւն
„ ըրին , անոնց ամէն ալ կը տեսնենք որ վաճառա-
„ կան ազգերն են , և այն արագ յառաջագիմու-
„ թիւններն՝ հարստութիւններն ու զօրութիւններն ալ
„ վաճառականութեան պատճառաւն է :

Ուրեմն թէ որ վաճառականութեան մարդ-
կային ազգին վրայ ունեցած ազդեցութիւնը իրօք
այս է , թէ որ անկէ ծագած բարութիւններն ա-
„ սանկ ստոյգ ու մեծ են , հարկաւ անոր հետամուտ
„ ըլլալը և ազդերնուն մէջ անոր զարգացմանը ջա-
„ նալն ալ ամէն ազգասէր մարդու պարտք մըն է .
„ մանաւանդ որ այս կենցաղօգուտ արհեստին ազ-
„ դերնուն մէջ մինչև հիմայ ծաղկելուն գէմ եղած
„ պատճառներն ալ թէ որ քննենք , կը տեսնենք որ
„ դրական արգելքներ չեն , բացասական են : Արդա-
„ րև վաճառականութեան զարգացմանը գէմ եղած
„ զօրաւոր պատճառներուն մէկը խախտութիւն և ան-
„ իշխանութիւն ըսուածն է : Այս դրութեամբ ազգին
„ մէջ ազատ վաճառականութիւնը կը խափանի ,
„ կերպ կերպ վայելքներէն ազգը կը զրկուի , և ձեռք
„ ձգածն ալ սուղ կերպով կը վայելէ : Հինգ դարէ
„ ի վեր փորձուեցաւ որ ազգաց մէջէն որն որ ազատ
„ վաճառականութիւնը ընտրեց՝ այն ազգը օրէ օր
„ ծաղկեցաւ յառաջացաւ . ընդհակառակն որն որ
„ տարապարտ շահախնդրութեամբ իր վաճառակա-
„ նութիւնը արգելքներով ու սահմաններով կապ-
„ կրպեց , օրէ օր ետ գնաց ու տկարացաւ : Մեր օս-
„ մանեան տերութիւնը այս մասին մէջ ցրցուցած
„ խելքովը՝ 300 տարիէն ի վեր բոլոր Եւրոպայի
„ օրինակ մը ու փորձ մը եղաւ . տես ինչ կ'ըսէ 1832
„ սեպտեմբեր ամսոյն Ապրաբ Գամանէան ըսուած
„ լրագիրը . “ Խելքով քաղցրութեամբ ու օտար-
„ սիրութեամբ Օսմանեան տերութիւնը երկար
„ ժամանակէ ի վեր ստացաւ ինչ որ հիմայ Եւրո-
„ պայի բոլոր ուրիշ տերութիւնները քաղաքական
„ քիչ շատ յաջող հնարքներով ստանալ կ'ուզէին :
„ Պօլսոյ մէջ սուղաւորներուն աթոռը հաստատուե-
„ լէն ի վեր առևտրական արգելք ըսուածը ճանչ-

„ ցուած բան չէ . ամէն կողմէն նաւահանգիստ
„ ներք արևմտեան ձեռակերտներուն ու բերքե-
„ րուն՝ կամ աւելի լաւ ըսեմ՝ բոլոր աշխարհի
„ բաց են : Առևտրական ազատութիւնը հոս գրե-
„ թէ անսահման կերպով մը տիրեց :

„ Օսմանեան տեւանը ոչ երբէք ազգային շահու
„ կամ նաև փոխարինութեան պատճառաւ այն
„ ազատ առևտրական թոյլտուութիւնը ամփոփել
„ ուզեց . և մինչև այսօր անանկ անսահման թողու-
„ ցեր է որ որ և իցէ ազգ . ուզէ՝ այն ընդարձակ
„ տէրութեան սպառածներուն մէկ մասը կրնայ
„ մատակարարել , ու տեղը՝ երկրին բերքերուն
„ մասնակից ըլլալ :

„ Հոս փոխանակութեան նիւթ եղող իրաց
„ ամէն ալ կ'ընդունին , ու միայն ոչինչ տուրք մը
„ վճարելով՝ ծայրէ ի ծայր առանց արգելանաց
„ կը շրջաբերեն : Առաքական իշխան ըսուած ցնորքը
„ հաստեղի գլուխներուն մէջ բնաւ չմտաւ , ու
„ բաւական խելք ունենալուն համար՝ գնելուն
„ մէջ արգէտ աւելի վաստակ կայ եթէ վաճառե-
„ լուն ըսելով՝ հաշուելու չնստան : Ասանկով
„ Տաճկաստանի վաճառանոցները ամէն երկրէն
„ լեցուելով , վաճառականութեւ բերած նիւթե-
„ րուն մէկն ալ չմերժելուն ու բեռնաբարձ նաւե-
„ րուն վրայ ալ բնաւ տուրք չդնելուն՝ գրեթէ բնաւ
„ չըլլար որ մէկէն ի մէկ այս կամ այն վաճառք
„ պակսի , ու անանկ անկարգ յեղափոխութիւն
„ ներ տեսնենք որ գտնուած ապրանքներու գինե-
„ րը այնչափ բարձրացնելով՝ ստորին կարգաց
„ հարուած մը կ'ըլլան . որովհետև անոնց սովորու-
„ թիւնները տեղէն կը խախտին , ու պակասու-
„ թիւններ կը պատճառեն : Խափառար և սով-
„ փոփիչ դրութեանէն այն վնասակար յեղափոխու-
„ թիւնները կը ծագին որ տարիներուն վաստակը
„ մէկ օրուան մէջ կը ծախէ կը հատցնէ , վաճա-
„ րականութիւնն ալ երկրկուր ու անվախճան վը-
„ տանգներով լեցուն ճամբու մը կը դարձնէ :
„ Տաճկաստանի մէջ այս դրութիւնները չըլլալուն
„ համար՝ այս տեսակ գիպուածներ ալ չեն տես-
„ նուած :

Այս վերի հատուածը թէպէտ քիչ մը չափա-
զանց է , թէպէտ Տաճկաստանի ճարտարութեան
„ վիճակին նայելով՝ այսչափ առևտրական անսահ-
„ ման ազատութիւն իրեն չայլմարի , թէպէտ այն
„ ազատ առևտրին փոխարէն անանկ ալ սովորու-
„ թիւններ կան որ առջինէն ծագելէ բարեաց
„ շատերուն ճամբան կը գոցեն , բայց ասոնք քննելու
„ տեղը հոս չէ : Այս վկայութեանէն մեզի սորվելու
„ պէտք եղածը այսչափ է , որ այս երկրին մէջ վա-
„ ճառականութեան յաջողիւր հնարաւոր ու շատ
„ գիւրիւն բան է , որովհետև անոր ձեռննուտ սկըզ-
„ բունքը , այս ինքն առաքական ապառախութեան
„ հոն հաստատուած է . աս բանիս վկայ են մեր եր-
„ կրին բոլոր երևելի վաճառականները , որոնց շատը
„ ինչ փառաճով եկեր ու հիմայ անբաւ գանձերու
„ տէր եղեր են : Ուրեմն , թէ որ վաճառականու-
„ թեան մեր երկրին մէջ ծաղկելուն գէմ գալիք
„ դրական արգելքներ չկան նէ , որոնք են ուրեմն
„ անոնք որ մենք բացասական անուանեցինք : Ասոնք
„ երկուք են , այսինքն թէ , անբաւականութեան
„ անբաւականութեան , և նախապէս արհեստի
„ անոնց եր-
„ կուքին ալ ճարը ընկերութիւնն է :

ՅՕԴՈՒԱԾ Բ .

Օգոստոս և սեպտեմբերի ընկերություն :

Ընկերությունը ըստ իր փառաբանության թեման ու արուեստից մէջ կ'իմանանք որոշեալ նպատակի մը հասնելու համար՝ մէկտեղ աշխատելու միասնական խանջ խմբի մը համար՝ միասնական միասնականութեամբ, որուն մէջ իւրաքանչիւրի շնորհ իրաւունք ունի համարձակուիլ միմեկին հետ : Այս սահմանը իր առաջին սկզբունքներուն վերածելով՝ կը գտնենք որ ամէն ընկերութեան հիմնական կամ էական պայմանները իրենք են . ա, ընկերներուն ազատ գործակցութիւնը . բ, նպատակի և ջանքի միութիւն . գ, իրաւանց համեմատութիւն :

Մարդկային ձեռնարկութեանց մէջ շատ ատեն տեսնուած անյաջողութիւններուն պատճառը՝ մասնաւորաց շահուցը ներհակութիւնը, ու կերպ կերպ անբաւականութիւնները ըլլալուն, վերի ծանօթութիւններէն յայտնի է որ երեւելի ձեռնարկութեանց մէջ յաջողութեամբ համար գործածուելիք ընկերութեան միջոցէն յարմարը չկայ : Վասն զի օրինաւոր ընկերութեան մէջ նպատակի միասնականաց ներհակութիւնները ու շահուց տարբերութիւնը իրարու հետ կը համաձայնին ու կը շաշտուին : Ձանքի միասնականութեան կարողութիւնը յանձնարար կը բազմապատկի, ու հետեւեալը ալ ընդհանուր հարստութիւնը կը շատնայ : Իրաւանց համեմատութեամբ հասարակաց աշխատութիւնները ըստ արժանաւոր վարձ գտնելով մարդուս բնական ու քաղաքական անհաւասարութիւնը կը գոցուի, ու անանկով աղքատ՝ հարուստ, օգէտ՝ գիտուն, մէկտեղ կրնան ապրիլ . անանկով կ'ըսեմ գայլք և գառինք մէկտեղ կրնան ճարակիլ : Կարճ խօսքով, ընկերական օրէնքը բնաւ մէկը չզոյգեր, ամէնքը կը միաւորեն, ամէն բան կը հաւասարեն : Արմայ հիմա գիտնալ թէ մեր ազգն ալ կրնայ արդեօք ընկերութեան օրէնքը իր ձեռնարկութեանց մէջ յաջողութեամբ գործածել : Ով որ ընկերութեան ինչ ըլլալը աղէկ մը չգիտեր, ով որ մեր ազգը իր յուսահատութենէն դատել կ'ուզէ, այս հարցմունքին չէ կ'ըսէ . բայց ես ընդհակառակն կը պնդեմ որ այս մասին մեր ազգը ուրիշ ազգերէն ամենեւին տարբեր չէ : Ընկերութեան նիւթ ըլլալիք բաներէն բան մը պակաս չէ մեր ազնիւ ու գոթազգ ազգին : Ընկերութիւնը՝ իր նիւթական արգասեացը կողմանէ առնելով՝ անոր ընդհանուր տարբերքն են Գաւառի, աշխատութիւն ու հանձար : Թէպէտ անձին գովութիւնը զօրութիւն չունի կ'ըսեն, բայց ինչ և իցն՝ ես կրնամ ուրախութեամբ ցուցնել փորձով թէ մեր ազգը այս իրենքն ալ զուրկ չէ : Բայց ասոնք քանի որ իրարմէ զատած միան, արգիւնաւոր ըլլալու ալ բաւական չեն կրնար ըլլալ : Մինչև հիմայ ազգերնուս գրամագլուխը աշխատութեամբ ու գիտութեամբ չբեղմնաւորելուն համար՝ անպիտան արժէք մը եղաւ . ոմանց ձեռքը փնջացաւ, ոմանց ձեռքն ալ անպտուղ մնաց : Եղին պէս աշխատութիւնիս ալ արգիւնաւորելու համար՝ գիտութիւն ու գրամագլուխով նպատակած չըլլալուն՝ կոյր ու գրամատական ուժի նման վատնեցաւ : Բայց ասկէ ուրիշ արգասիք մըն ալ յուսալը անմիտութիւն էր : Արգարեւ, ինչ կրնայ ընել մարդս

առանձին մնալով : Ընկերութեամբ չէ որ մարդս իր կարողութիւնը կը ցոյցնէ, իրմէ անբաղդատելի մեծութեամբ հզօր զօրութեան կը յաղթէ . ով կրնայ առանձնութեամբ ապրիլ, ըստաւորութիւն ու տիրել . որչափ աւելի ամէն մէկ ընկերին նպատար կատարեալ, ազգու ու յոժարութեամբ ըլլայ, այնչափ ընդհանուր յաջողութիւնը ստոյգ ու մեծ կ'ըլլայ . այնչափ աւելի ալ առանձին չափը հաճոյական կ'ըլլայ :

Երբոր գործք մը առաջ տանելու համար անհաս մէկու մը գոյքը՝ գիտութիւնը և ուժը չօգտեր, հարկաւ հոն ընկերութիւն մը պէտք կ'ըլլայ . որովհետեւ միաբանութեան ուժը թէ բնականին համար ստոյգ է և թէ բարոյականին : Կամայապէս որ ձեռնարկութիւնն որ կամ յաջողութիւն անստոյգ կամ անոր կատարումը երկար ժամանակի կարօտ է, առանձին մարդ մը թէ և հարուստ ըլլայ, թէ և ուրիշի հետ ընկերութեամբ իրեն բաժին ընկած նպատար ընելու յոժար ալ ըլլայ, մինակ այն ձեռնարկութեան ելքը իր վրայ չառնէր : Ահա ասանկ գիտութեանց մէջ ալ ընկերութիւնը անստոյգ միակ ճարն է յաջողութեամբ : Միթէ ընկերութեամբ չէ, կամ թէ որ ընկերութիւն չըլլար, ինչ հրաշքով բոլոր Եւրոպայի մէջ այն բազմաձախ երկրութեանցն՝ այս ինքն երկրութեան ճամբաները, ջրանցքերը, այն հոյակապ շտեմարանները, այն ահագին գործարանները, այն հարուստ գրամագլուխները կը շինուին ու կը հաստատուին . միթէ ընկերութեամբ չէ կ'ըսեմ որ այն հազարութեան ընկերութիւնները, այն խեղճ գուրս երկրագործական ու արուեստական գործարանները կը հաստատուին ու օրէ օր առաջ կ'երթան : Ընկերութեամբ չէ որ այն թէ ցամաքէն և թէ ծովէն վաճառաց և ճանապարհորդաց գիւրիւն և աժան փոխադրութիւնները և ուրիշ անթիւ հասարակաց օգտակար ձեռնարկութիւնները կը կատարուին : Բոլոր այս կենցաղօգուտ ձեռնարկութիւնները առանց ընկերութեան չէին կրնար կատարուիլ . և աս բանս փորձելու համար միայն մէկ քանի վաճառական տէրութեանց երկրագլուխները օրինակի համար քննենք, ու անկէ ետեւ խելամուտելու գոժաւորութիւն չմնար : Մինչև հազար ութը հարիւր քառասունը չորսին վերջը երկրագլուխի վրայ,

Մեծն Բրիտանիա	14, 132, 492	քսակ ծախեր էր
Պելճիա	1, 291, 875	" " "
Գաղղիա	2, 260, 720	" " "
Գերմանիա	3, 410, 000	" " "
Ամերիկա	3, 894, 528	" " "

Այս տէրութիւններուն ամէն մէկը 1844էն մինչև 1845 նորէն երկրագլուխներ շինելու ձեռք զարկաւ, որոնց համար պիտի ծախէ

Մեծն Բրիտանիա	16, 369, 654	քսակ
Գաղղիա	9, 870, 733	"
Գերմանիա	3, 960, 000	"
Ամերիկա	5, 938, 944	"

Ըսել կ'ըլլայ որ մինչև 1845 միայն երկրագլուխի վրայ Մեծն Բրիտանիա 30, 502, 146 քսակ ծախեր է

Պելճիա	1, 291, 875	" " "
Գաղղիա	12, 131, 453	" " "
Գերմանիա	7, 370, 000	" " "
Ամերիկա	9, 833, 472	" " "

ու ամէնը մէկէն միայն երկրագլուխի վր 61, 128, 946 քսակ Օսմանցիի զուրուշ ծախած են :

Այս սարսափելի գումարը բիւրաւոր մարդոց է. ասիկայ հինկով տասնով ժողոված է. բայց վախեմ թէ աս բանս հասկըցընել ուզելը, կամ ընկերութեան բեղմնաւորութիւնը ու ամենակարողութիւնը այս օրինակէն ետեւ ալ ուրիշ իրաց վրայ փորձել ուզելը, ընթերցողին անձնասիրութեանը կըղպչի, ուստի կըլռեմ: Ուրեմն մեղք ան ժողովուրդին որուն բոլոր քաղաքական տնտեսութիւնը աֆէն ճարտ իր Կէշը, աֆէն ճարտ իրէն ըստած առածնէրուս վրայ հաստատեալ է: Բարեբաղդաբար օրէ օր սղգերնուս մէջ ընկերութեան բեղմնաւոր ու

հզօր սէրը տարածուելու վրայ է: Ամէն կողմէն կը տեսնուի որ միաբանութեան սէրն ու կարօտութիւնը օրէ օր կ'աւելնայ:

Ներկայ տուած ճաշակնիս աւելի կատարեալ ընելու համար, կարծեմ վաճառականութեան ու ընկերութեան վրայ խօսելէն ետեւ՝ հետեւեալ կանոններուն համեմատ ընկերական սահմանադրութեան մը օրինակը առաջարկելն ալ անտեղի չէ: Միայն պէտք է յիշել որ որովհետեւ ասիկայ սոսկ մէկ խորհուրդ մըն է, ուստի այս օրինակը ուղած ձեւերնուս կրնանք բերել:

ԱՆԱՆՈՒՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆԸ ՕՐԻՆԱԿ

1. Ընկերութիւնը 18...-ին հաստատուեցաւ, ու մինչև 15 տարի պիտի տեւէ:

2. Աս ընկերութիւնը Անանուն է, և պիտի կոչուի Ան-Եւեան կամ Բի-Գանդեան ընկերութեան առաքական:

3. Աս ընկերութեան վախճանն է՝ ներածական, տարածական և յանձնառական 1 վաճառականութիւն ընելը:

4. Ընկերութեան հաստատութիւնը՝ ազգարար թղթով պէտք եղած տեղուանքը պիտի հրատարակուի:

5. Աս ընկերութիւնը սեղանաւորի վերաբերեալ գործք պիտի չընէ:

6. Ընկերութեան կեդրոնը Պօլս է, բայց պէտք եղած տեղուանք ուրիշ ձիւղեր ալ պիտի ունենայ:

7. Ընկերութեան հիմնական կամ հաստատուն գրամագլուխը՝ տասը հազար սթերլին լիւրայ է՝ յիսուն բաժին բաժնուած. որ է բաժինը 200 լիւրայ կամ 22000 զուրուշ:

8. Բաժանորդները հարկաւ չափահաս, այսինքն օրինաց առջին՝ առուտորի մէջ գաշինք ընելու՝ ստորագրելու կարող անձինք պիտի ըլլան:

9. Ընկերութիւնը աս յիսուն հատ ընկերական գրամագլուխէն ի զատ հինգ հատ ալ վարձատրական բաժին 2 պիտի ունենայ որ ընկերութեան մէջ վարձատրութեան արժանի եղողներուն վաճառմանը համար սահմանուած են:

10. Ընկեր ըլլալու անձինքը բաժիննին լրացընելու համար՝ գրամէ ի զատ վաճառք, պահանջք և ուրիշ ասոնց նման պիտանի արժէք կրնան սուսջարկել, որ եթէ ընկերութիւնը յարմար գտնէ՝ բերողին հաշուին կ'ընդունի:

11. Բաժինները ամբողջ մէկէն պիտի չվճարուին, այլ քանի որ պէտք ըլլայ՝ կիսով կամ մէկ չորրորդով ընկերներէն պիտի ուզուի:

12. Այն բաժանորդն որ իր բաժինն մէկ մասը առնէն ետեւ մնացածը ճիտար, առջի տուած մասը պիտի կորսնցընէ:

13. Մինչև որ բաժինները ամբողջ չհաստատուին՝ ընկերագրութիւն չստեղծի:

14. Ընկերները հետզհետէ բաժիննին աւելցըն

նելով՝ ընկերութեան գրամագլուխը կրնան աւելցընել, բայց բաժանորդներուն թիւը յիսունը չգերազանցի:

15. Նոր բաժին առնելով գրամագլուխը աւելցընելը՝ ամէն տարի միայն յունուար ամսոյն առջի շաբթուն մէջ կ'ըլլայ. և ամէն նոր բաժին առնուելուն՝ ընկերութեան տեսչութեան ընկերագրութիւն մը պիտի տրուի:

16. Ընկերներէն մէկը չկրնար հիմնական գրամագլուխն մէջ ունեցած բաժինը խորել պակսեցընել. բայց թէ որ ետքէն աւելցուցած բաժին ունի նէ անկէ կրնայ խորել:

17. Մինչև որ ընկերութեան հիմնական գրամագլուխը չլեցուի, ընկերներէն մէկը չկրնար երկրորդական կամ յաւելուածոյ բաժին մը ստանալ:

18. Ընկերները՝ գրամագլուխոյ վրայ տարին հարիւրէն հինգ շահ պիտի առնուն. հատուցման օրերն են մարտի 31, յունիսի 30, սեպտեմբերի 30, և գեկտեմբերի 28: Վաստակին քանորդը ընկերութեան հաշուեցուցակը շինուելէն ետեւ պիտի որոշուի, յունուար ամսոյն մէջ ալ պիտի վճարուի:

19. Վարձատրական բաժինները շահ առնելու իրաւունք չունին, և վաստակէն ունեցած քանորդ նին ալ ընկերագրութեան շահը ելլէլէն ետեւ՝ մնացած վաստակին վրայ պիտի առնուի:

20. Ընկերութեան բաժինները մասնաշաղկի 2 ըլլալուն, ընկերներէն ո՛վ ուզէ իր բաժինը կրնայ ուրիշ մը անցընել իր ընկերագրութիւնը անոր անուանը գրելով. միայն թէ պէտք է որ այն ետքի անձը ընկերութեան ընդունելի եղած մէկը ըլլայ:

21. Ընկերութեան մէջէն որուն որ պահանջը կտրի, իսկոյն ազգարար թղթով հարկաւոր եղած տեղերը պիտի հրատարակուի:

22. Բաժիններուն փոխանակութիւնը տարին երկու անգամ կրնայ ըլլալ. այսինքն յունուար ու օգոստոս ամսոյն առջի շաբաթներուն մէջ:

23. Ընկերութեան անգամները ուրիշ տեղ ուրիշ մարդկանց հետ ընկերութեան առած տուած նիւթներուն վրայօք առանձին գործք պիտի չկարենան ընել:

24. Աս ընկերութեան սահմանադրութիւնը տեղական իշխանութեանէն վաւերացած պիտի ըլլայ:

1 Importation, exportation, commission.

2 Action bénéficiaire.

1 Au porteur.

Այս սարսափելի գումարը բիւրաւոր մարդոց է. ասիկայ հինկով տասնով ժողոված է. բայց վախեմ թէ աս բանս հասկըցընել ուզելը, կամ ընկերութեան բեղմնաւորութիւնը ու ամենակարողութիւնը այս օրինակէն ետեւ ալ ուրիշ իրաց վրայ փորձել ուզելը, ընթերցողին անձնասիրութեանը կըղպչի, ուստի կըլռեմ: Ուրեմն մեղք ան ժողովուրդին որուն բոլոր քաղաքական տնտեսութիւնը աֆէն յարէ իր Կէշը, աֆէն յարէ իրեն ըստած առածնէ, բոլս վրայ հաստատեալ է: Բարեբաղդաբար օրէ օր սղգերնուս մէջ ընկերութեան բեղմնաւոր ու

հզօր սէրը տարածուելու վրայ է: Ամէն կողմէն կը տեսնուի որ միաբանութեան սէրն ու կարօտութիւնը օրէ օր կ'աւելնայ:

Ներկայ տուած ճաշակնիս աւելի կատարեալ ընելու համար, կարծեմ վաճառականութեան ու ընկերութեան վրայ խօսելէն ետեւ՝ հետեւեալ կանոններուն համեմատ ընկերական սահմանադրութեան մը օրինակը առաջարկելն ալ անտեղի չէ: Միայն պէտք է յիշել որ որովհետեւ ասիկայ սոսկ մէկ խորհուրդ մըն է, ուստի այս օրինակը ուղած ձեւերնուս կրնանք բերել:

ԱՆԱՆՈՒՆ ԸՆԿԵՐՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ՍԱՀՄԱՆԱԴՐՈՒԹԵԱՆԸ ՕՐԻՆԱԿ

1. Ընկերութիւնը 18...-ին հաստատուեցաւ, ու մինչև 15 տարի պիտի տևէ:

2. Աս ընկերութիւնը Անանուն է, և պիտի կոչուի Անանուն կամ Բեղմնաւոր ընկերութեան առաքական:

3. Աս ընկերութեան վախճանն է՝ ներածական, տարածական և յանձնառական 1 վաճառականութիւն ընելը:

4. Ընկերութեան հաստատութիւնը՝ ազգարար թղթով պէտք եղած տեղուանքը պիտի հրատարակուի:

5. Աս ընկերութիւնը սեղանաւորի վերաբերեալ գործք պիտի չընէ:

6. Ընկերութեան կեդրոնը Պօլս է, բայց պէտք եղած տեղուանք ուրիշ ձիւղեր ալ պիտի ունենայ:

7. Ընկերութեան հիմնական կամ հաստատուն գրամագլուխը՝ տասը հազար սթերլին լիւրայ է՝ յիսուն բաժին բաժնուած. որ է բաժինը 200 լիւրայ կամ 22000 զուրուշ:

8. Բաժանորդները հարկաւ չափահաս, այսինքն օրինաց առջին՝ առուտորի մէջ գաշինք ընելու՝ ստորագրելու կարող անձինք պիտի ըլլան:

9. Ընկերութիւնը աս յիսուն հատ ընկերական գրամագլուխէն ի զատ հինգ հատ ալ վարձատրական բաժին 2 պիտի ունենայ որ ընկերութեան մէջ վարձատրութեան արժանի եղողներուն վաճառմանը համար սահմանուած են:

10. Ընկեր ըլլալու անձինքը բաժիններն լրացընելու համար՝ գրամէ ի զատ վաճառք, պահանջք և ուրիշ ասոնց նման պիտանի արժէք կրնան սուսջարկել, որ եթէ ընկերութիւնը յարմար գտնէ՝ բերողին հաշուին կ'ընդունի:

11. Բաժինները ամբողջ մէկէն պիտի չվճարուին, այլ քանի որ պէտք ըլլայ՝ կիսով կամ մէկ չորրորդով ընկերներէն պիտի ուզուի:

12. Այն բաժանորդն որ իր բաժինն մէկ մասը առնէն ետեւ մնացածը ճիտար, առջի տուած մասը պիտի կորսնցնէ:

13. Մինչև որ բաժինները ամբողջ չհաստատուին՝ ընկերագրութիւն չաւելուի:

14. Ընկերները հետզհետէ բաժիններն աւելցըն

նելով՝ ընկերութեան գրամագլուխը կրնան աւելցընել, բայց բաժանորդներուն թիւը յիսունը չգերազանցի:

15. Նոր բաժին առնելով գրամագլուխը աւելցընելը՝ ամէն տարի միայն յունուար ամսոյն առջի շաբթուն մէջ կ'ըլլայ. և ամէն նոր բաժին առնուելուն՝ ընկերութեան տեսչութեան ընկերագրութիւն մը պիտի տրուի:

16. Ընկերներէն մէկը չկրնար հիմնական գրամագլուխն մէջ ունեցած բաժինը խորել պակսեցընել. բայց թէ որ ետքէն աւելցուցած բաժին ունի նէ անկէ կրնայ խորել:

17. Մինչև որ ընկերութեան հիմնական գրամագլուխը չլեցուի, ընկերներէն մէկը չկրնար երկրորդական կամ յաւելուած ոչ բաժին մը ստանալ:

18. Ընկերները՝ գրամագլուխոյ վրայ տարին հարիւրէն հինգ շահ պիտի առնուն. հատուցման օրերն են մարտի 31, յունիսի 30, սեպտեմբերի 30, և գեկտեմբերի 28: Վաստակին քանորդը ընկերութեան հաշուեցուցակը շինուելէն ետեւ պիտի որոշուի, յունուար ամսոյն մէջ ալ պիտի վճարուի:

19. Վարձատրական բաժինները շահ առնելու իրաւունք չունին, և վաստակէն ունեցած քանորդ նին ալ ընկերագրութեան շահը ելլէլէն ետեւ՝ մնացած վաստակին վրայ պիտի առնուի:

20. Ընկերութեան բաժինները հափառուին 2 ըլլալուն, ընկերներէն ո՛վ ուզէ իր բաժինը կրնայ ուրիշ մը անցընել իր ընկերագրութիւնը անոր անուանը գրելով. միայն թէ պէտք է որ այն ետքի անձը ընկերութեան ընդունելի եղած մէկը ըլլայ:

21. Ընկերութեան մէջէն որուն որ պահանջը կտրի, իսկոյն ազգարար թղթով հարկաւոր եղած տեղերը պիտի հրատարակուի:

22. Բաժիններուն փոխանակութիւնը տարին երկու անգամ կրնայ ըլլալ. այսինքն յունուար ու օգոստոս ամսոյն առջի շաբթուներուն մէջ:

23. Ընկերութեան անգամները ուրիշ տեղ ուրիշ մարդկանց հետ ընկերութեան առած տուած նիւթներուն վրայօք առանձին գործք պիտի չկարենան ընել:

24. Աս ընկերութեան սահմանադրութիւնը տեղական իշխանութեանէն վաւերացած պիտի ըլլայ:

1 Importation, exportation, commission.

2 Action bénéficiaire.

1 Au porteur.

25. Աս ընկերութիւնը Տեսչական ժողովքէ մը ու վերատեսուչէ մը պիտի կառավարուի, որ ընկերութեան բաժանորդներէն պիտի ըլլան ան պատճառ:

26. Տեսչական ժողովին անդամները՝ որ հինկէն պակաս ու վեցէն աւելի չեն կրնար ըլլալ, ընդհանուր ընկերութեան ընտրութեամբը պիտի գրուին: Իսկ վերատեսուչը տեսչական ժողովէն պիտի ընտրուի:

27. Տեսչական ժողովին գլխաւոր պաշտօնն է՝ ընկերութեան գործառնութեանցը վրայ խորհիլ, պէտք եղած գործակալներն ու սպասաւորները սահմանել, ու անոնց համար պատշաճ եղած ուժիկներն ու վարձքերը որոշել: Իսկ վերատեսչին գործքը՝ տեսչական ժողովին վճիռները՝ ի գործ դնել պիտի ըլլայ:

28. Տեսչական ժողովին անդամները պիտի ըլլան՝ Նախագահ մը, փոխանորդ մը, Քարտուղար մը ու երկու կամ իրեք ալ օգնական ընկերներ:

29. Տեսչական ժողովոյն նախագահին պաշտօնը անսահման է: Իսկ միւս ընկերներուն պաշտօնը իրեք տարի միայն կրնայ տևել:

30. Տեսչական ժողովոյն անդամները ու վերատեսուչը քանի որ պաշտօնի մէջ կենան՝ իրենց բաժինը ոչ կրնան խորել և ոչ ուրիշի մը փոխանցել:

31. Տեսչական ժողովը առանց նախագահի կամ անոր փոխանորդին հաւաքուի: Աս ժողովիս մէջ տրուած վճիռները գրով պիտի ըլլան, և այն գրուածներն ալ գոնէ նախագահէն կամ անոր փոխանորդէն, քարտուղարէն, և օգնական ընկերէ մը ստորագրուած պիտի ըլլան:

32. Նախագահը՝ ընտրուած ժողովականաց մէջէն իր փոխանորդը ինքը պիտի ընտրէ:

33. Տեսչական ժողովը երբոր հարկ ըլլայ՝ ժողովականաց հաւանութեամբը պիտի հաւաքուի: Իսկ ընկերութեան ընդհանուր ժողովը տարին անգամ մը, ան ալ զեկտեմբեր ամսոյն վերջի շաբթուն մէջ պիտի ըլլայ:

34. Այսու ամենայնիւ տեսչական ժողովը երբոր պատշաճ դատէ՝ ընկերութեան ընդհանուր ժողովը կրնայ հաւաքել: և աս ընդհանուր ժողովը ներուն մէջ ընկերներուն գոնէ իրեքին երկու մասը պէտք է որ ներկայ ըլլան:

35. Ընդհանուր ժողովներուն մէջ անձամբ ներկայ գտնուիլ չկրողները՝ տեղերինն ուրիշ ընկեր մը փոխանորդ պիտի դնեն գրով: և աս կերպով ընտրուած երեսփոխանն ալ քանի մարդ կը ներկայացընէ նէ՝ այնչափ քուէ պիտի տայ:

36. Գարձեալ մը ժամանակ որ ընկերներէն չորսին իրեքը ուղէ, ընդհանուր ժողովը կրնայ հաւաքուիլ:

37. Ընկերութիւնը վերատեսչէն զատ 3 հատ ալ ուրիշ գործակալներ պիտի ունենայ: որք են համարակալ մը, Գանձապետ մը, և Մթերապետ մը: այս իրեքը գրեւէ մարդիկ ալ կրնան ըլլալ:

38. Վերատեսուչը իր գործոցը համար տեսչական ժողովին պատասխանատու պիտի ըլլայ: Իսկ տեսչական ժողովը՝ իր գործոցը ու վճռոցը համար ընդհանուր ժողովոյն:

39. Վերատեսչին պաշտօնին տևողութիւնը տեսչական ժողովին ձեռքն է:

40. Պաշտօնաւոր ու անպաշտօն անդամներն ամեն ալ վերատեսչին իշխանութեանը տակը պի-

տի ըլլան: Ինչպէս որ վերատեսուչը ինքն ալ բոլորովին տեսչական ժողովին իշխանութեանը տակն է:

41. Երբոր վերատեսուչը թէ գործակալներէն և թէ սպասաւորներէն մէկը իբրեւ անկարող կամ վարուց կողմանէ անյարմար՝ տեսչական ժողովին ցըցընէ, թէ որ պատշաճ դատէ տեսչական ժողովը, իսկոյն անիկայ հանելու ու տեղը ուրիշը դնելու կարողութիւն ունի, առանց ընդհանուր ընկերութեան հարցընելու:

42. Գանձապետն ու մթերապետը թէ որ գըրտէն մարդիկ են՝ երաշխաւոր պիտի տան, և ասոնք հարկաւ Պօլսոյ մէջ տուն տեղ ունեցող անձինք պիտի ըլլան:

43. Ընկերութեան գրամագլխոյն 25 հատը կամ 5000 լիւրան ժողովուածին պէս՝ ընկերութիւնը գործի սկսելու կարող պիտի ըլլայ:

44. Ընկերութեան ըրած վաստակէն պահեստի գումար մը 1 պիտի կազմուի որ 2000 լիւրան պիտի չանցնի: Այս գումարէն մինչև 800 լիւրան կազմուի նէ՝ վաստակին մէկ տասներորդը վար դնելու է: անկէ մինչև 2000 լիւրան լեցընելու համար միայն մէկ քսաներորդը:

45. Ընկերներէն որոնք որ ընկերութեան գրամագլխոյն առջի հինգ հազար լիւրան կազմեն, ընտրութեան ժողովներուն մէջ իշխանութիւն պիտի ունենան հինգ քուէ աւելի տալու:

46. Քուէից հաւասարութեան ժամանակը՝ տեսչական ժողովին վճիռը նախապատիւ պիտի համարուի:

47. Ընկերները իրենց ընկերագրութեանէն ի զատ թէ որ ուղէն շահով ստակ կրնան ընկերութեան փոխ տալ, բայց շահին սակը հարիւրին 3 պիտի ըլլայ, և ետ առնելու համար ալ շաբթ մը առաջ ընկերութեան տեսչութեանը ծանուցանելու է:

48. Բաժանորդի մը մահ պատահածին պէս, իսկոյն անոր գործքերը որոշելու կտրելու է:

49. Ընկերութեան վերաբերեալ գործքերուն բոլորն ալ կամ նախագահը, կամ փոխանորդը՝ և կամ վերատեսուչը պիտի ստորագրեն յանուն ընկերութեան:

50. Ընկերութեան տոմարները կրկին օրինակով հայերէն պիտի բռնուին: չորս ամիսը անգամ մը ընկերութեան վիճակը ու տարին երկու անգամ ալ հաշուոց կշիռը տեսչական ժողովը պիտի քննէ:

51. Ընկերութեան մէջ ինչ գլխաւոր փոփոխութիւն ըլլայ՝ ազդարար թղթով հրատարակելու է:

52. Ընկերութեան գործառնութեանց վերաբերեալ թղթերը ու տոմարները ընկերութեան մինչև վերջի օրը զգուշութեամբ պիտի պահուին:

53. Ընկերութիւնը յանձնառական վաճառականութիւնը վարձով պիտի չընէ:

54. Մի և նոյն ընկերը ժողովական և միանգամայն գործակալ ալ կրնայ ըլլալ:

55. Ընկերութեան սահմանադրութեանը պայմաններէն մէկը կամ մէկ քանին փոխել, վերցընել կամ նոր մը աւելցընել հարկ ըլլայ նէ՝ նախ պէտք է որ տեսչական ժողովը որոշէ, յետոյ ընդհանուր ընկերութեան ժողովը ալ հաճի:

56. Ընկերութեան հաստատութեանը և կամ գործառնութեանց ապահովութեանը վերաբերեալ

որչափ պայման սահմանադրութեանը մէջ կայ նէ, աղգարար թղթին մէջ պիտի հրատարակուի:

57. Սահմանադրութեան պայմաններէն վերջը ներքե փոխելիք կամ աւելցնելիքները առանձին յաւելումով 3 պիտի ըլլան. և անոնք միայն հինգ տարին անգամ մը սահմանադրութեան մէջ պիտի անցնին:

58. Բաժանորդի մը մահ պատահի նէ, անոր ժառանգները չեն կրնար ընկերութեան գործառնութեանը անձամբ ծանօթանալ մինչև որ պէտք եղած կարգադրութիւնները կատարելով մեռնողին տեղը անցնին. բայց թէ որ ընկերութեան մէջ կամ չեն կրնար կամ չեն ուզեր մանել, հարկ է որ իրենց գործքերը ընցընելու համար պէտք եղած իրաւարարները ընկերութեան ընտրութեամբ ըլլայ:

59. Ընկերի մը մեռնելով՝ ընկերութեան հիմնական դրամագլխէն բաժին մը կամ մէկ քանի բաժին բաց մնայ նէ, թէ որ մնացած ընկերներէն այն բաժինը կամ բաժինները գնող մը չըլլայ, նոր ընկեր գրուողը մը անկէ ետքը պիտի ծախուի:

60. Ընկերութեան սահմանադրութիւնը և ուրիշ բոլոր գրուածները նոտարի մը ձեռք պիտի ըլլան. և թէ որ հնար է՝ ընկերութիւնը մասնաւոր նոտար մը պիտի ունենայ:

61. Ընկերութեան կարգէ դուրս ընդհանուր ժողովները գտնէ շաբաթ մը առաջ ազգարարական թղթով ընկերներուն պիտի ծանուցուի:

62. Տարեկան ամէն ընդհանուր ժողով հաւա-

քուելուն՝ տեսչական ժողովը այն տարւոյն մէջ ըրած տեսչութեանը համարը ընկերութեան պիտի տայ:

63. Տեսչական ժողովին և անոնց ընտրած չորս գործակալաց գործքերը քննելու ու գիտելու համար, անոնցմէ դուրս մնացած ընկերները՝ մէջերնին ամենէն յարմար անձերէն բաւական թուով ժողով մը պիտի կազմեն՝ խորով Գննչաց անուանով. որ ընդհանուր ընկերութեան տեղը տեսչական ժողովին և միւս գործակալաց գործքերուն վրայ հակէ ու հաշիւները քննէ:

64. Գննչաց ժողովին գլխաւոր պաշտօնը պիտի ըլլայ Ծ, հոգ տանիլ որ ընկերութեան տոմարները կարգաւոր կերպով մը բռնուին. Է, դրամագլխը իրեն սահմանեալ նպատակին համար գործածուի. Ը, վճարքները կարգաւ և իրենց ժամանակին կատարուին. վերջապէս հոգ տանին որ ընկերութեան ծախքերը խնայութեամբ ու խելքով ըլլան:

65. Պահեստի գումարը՝ որ կարգէ դուրս գիւպուածներու համար սահմանուած է, ընկերութեանը սնտուկը պիտի մընայ, և քանի որ անկէ գործածուի, առաջին պատահով խեղոյն տեղը պիտի լեցուի:

66. Տարեկան ընդհանուր ժողովին նախագահը Գննչաց ժողովին մէջէն պիտի ընտրուի:

67. Աս ընկերութեան անգամ եղողները ազգաւ հայ պիտի ըլլան:

1. Contre-lettre.

